

Problém indiferencie a voľby

Abstrakt

Cieľom tohto článku je ukotviť problém indiferencie a voľby v časovom kontinuu. Každé konanie je zamerané na budúcnosť. Voľba, ktorá je realizovaná tu a teraz je voľbou, ktorá má zo subjektívneho hľadiska človeka *odstraňovať* cítený stav nepokoja smerom do budúcnosti. Ako poznamenáva Shackle (1972) na minulosť a dokonca i na prítomnosť je už neskoro. Takto stanovený cieľ nám umožní kriticky nazrieť na ostatnú a zaujímavú diskusiu okolo problému indiferencie a voľby. Diskusia je vedená primárne v kruhoch rakúskej ekonomickej školy. A to preto, že Nozick (1977) adresoval problém implikujúci neplatnosť zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti ak v teórii konania absentuje predpoklad o indiferencii, práve predstaviteľom rakúskej školy. Genézu diskusie v podobe vymenovaných prác venujúcich sa téme je možné nazrieť na začiatku Block (2012).

Tento článok stručne predstaví diskusiu a jej hlavné problémy. Identifikuje následne riešenie, ktoré umožní odstrániť vnímané výhrady. Navrhované riešenie bude nadväzovať na Wysocki (2016) a Wysocki-Block (2018, 2019). Prepojí ich s modifikovanou teóriou subjektívnej hodnoty predstavenou vo väčšom detaile v Pošvanc (2019a, 2019d). Kritický náhľad a tu navrhované riešenie problému indiferencie a voľby umožní zachovať niektoré prvky indiferenčnej analýzy tak, ako je interpretovaná neoklasickým prúdom ekonómie, avšak zároveň umožní túto koncepciu napojiť na interpretáciu problému indiferencie a voľby na základe striktných preferencií z hľadiska rakúskej ekonomickej školy. Jedná sa o celkom kontroverzný záver, ktorý je však logickým dôsledkom tu navrhovanej modifikácie náhľadu na problém. Záverom predstavím niektoré implikácie tohto riešenia.

Úvod do problematiky

Koncepciu indiferencie a indiferenčných kriviek kritizoval Rothbard (1956). Predstavitelia Rakúskej školy v princípe prijali riešenie, ktoré navrhoval. Indiferenciu nie je možné identifikovať vo voľbe, indiferencia nie je súčasťou voľby, naopak voľba je založená nevyhnutne na striktnej preferencii a neexistuje nič také, ako byť indiferentný z hľadiska voľby, či konania (praxeológie); indiferencia môže byť len psychologickou koncepciou, kedy psychologicky zvažujeme, či je človek voči niečomu z hľadiska jeho preferencií indiferentný. Avšak primárnu diskusiu v kruhoch rakúskej školy spustil Nozick (1977, pp. 370-371, prebraté z Block 1980), ktorý identifikoval nasledujúci problém v metodológii rakúskej školy:

„Austrian theorists need the notion of indifference to explain and mark off the notion of a commodity, and of a unit of a commodity. . . . Without the notion of indifference, and, hence, of an equivalence class of things, we cannot have the notion of a commodity, or of a unit of a commodity; without the notion of a unit (“an interchangeable unit”) of a commodity, we have no way to state the law of (diminishing) marginal utility.“

Block (1980, p. 423) považuje tento druh kritiky ako jeden z najbrilantnejších a najviac kreatívnych spôsobov kritiky metodológie rakúskej školy. Nie je sa čomu čudovať. Nozick identifikoval v rámci dvoch tvrdení Rakúskej školy vzájomne protichodné tvrdenia. Ak rakúska škola odmieta koncepciu indiferencie súvisiacu s rozhodovaním a realizovaním voľby, potom je nutné odmietnuť platnosť zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti a naopak.

Problém, pred ktorým stojíme, je v princípe homogénne posudzovanie statkov. Homogenita má byť podľa Nozicka logicky potrebná pre platnosť zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti, kedy dodatočná jednotka nejakého statku uspokojuje nevyhnutne naše potreby menej, ako predchádzajúca¹. Homogenita však naráža na teóriu subjektívnej hodnoty a súvisiaci problém voľby. Voľba implikuje, že preferujeme nevyhnutne niečo viac (napr. statok A) pred niečím iným (dokonca fyzikálne tým istým statkom A alebo statkom B). Tu treba upozorniť, že je úplne irelevantné, že statok A je fyzikálne identickým statkom, ako nami vybratý „statok A“². Ide o hodnotové určenie. To značí, že ak si vyberám A, tak práve daný statok A je pre mňa subjektívne hodnotovo významnejší ako (síce fyzikálne rovnaký) statok A alebo ako (fyzikálne odlišný) statok B. To však spôsobuje, že daný zvolený statok (A) nie je tým pádom možné považovať za *hodnotovo* rovnaký ako akýkoľvek fyzikálne identický A alebo akýkoľvek iný B. Ak však voľba spôsobuje hodnotovú *ne-rovnakosť*, implikujeme hodnotovú heterogenitu súvisiacu s náhľadom na daný statok. To je však v príkrom rozpore voči možnosti uplatniť zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti. Nemáme ho totižto na čo uplatniť. Voľba spôsobuje, že neexistuje v princípe druhá ani tretia jednotka statku, ktorá má byť menej preferovaná pred prvou. Máme len hodnotovo samostatne a hodnotovo nespojito vnímané statky v čase.

Naopak teória indiferencie hovorí, že neexistuje takýto striktno preferenčný charakter nášho hodnotenie statkov. V optimálnom postavení sme podľa tejto teórie vtedy, keď sme hodnotovo indiferentní voči voľbe medzi statkom A alebo B; vtedy máme vlastne hodnotovo vnímať, že či už statok A alebo statok B hodnotovo *identicky* uspokojuje naše potreby, t.j. pristupujeme k daným statkom hodnotovo homogénne. Koncepcia indiferencie podľa Nozicka teda implikuje, že sme schopní identifikovať hodnotovo rovnakú triedu statkov. To je však v príkrom rozpore k tomu, že sa nejako rozhodneme a že nejaký statok (A) nakoniec vyberieme a ktorý je tým pádom heterogénny. Musíme ho na základe niečoho preferovať a preto ho vybrať. Dôkazom je už to, že to urobíme. Práve na základe daného aktu definuje Rothbard (1956) koncepciu tzv. demonštrovaných preferencií. Nozick však tvrdí, že bez predpokladu

---

¹ To sa deje nevyhnutne v čase. Preto je cieľ našej práce zameraný práve v tomto kontexte.

² Wysocki-Block (2018) argumentujú, že jeden statok A sa od druhého statku A líši minimálne svojou lokáciou v priestore, čím logicky plynie, že výber partikulárneho statku A, je z tohto hľadiska vždy unikátnou voľbou. To je pravda, avšak z ekonomického hľadiska ide podľa môjho názoru primárne o hodnotové určenie súvisiace s výberom statku. Argumentácia Wysocki-Block (2018) však implikuje, že neexistuje v princípe (logicky) ani žiadny fyzikálne identický statok, vzhľadom na to, že každý statok má svoje unikátne postavenie v priestore. Je pravda, že vec / statok má svoje unikátne miesto v priestore, ale voľba je predovšetkým o posudzovaní hodnoty a nie o posudzovaní umiestnenia veci / statku v priestore. Rôzne hodnotenie ekonomických statkov vidíme kvôli konajúcemu jednotlivcovi, nie kvôli ich rôznemu umiestneniu veci / tovaru v priestore. Teoreticky (!), ak by existovala nejaká možnosť mať dve veci / statky na tom istom a presnom mieste v priestore, tak aj tak by mal konajúci jedinec možnosť výberu jednej konkrétnej veci/statku, čím by sa stala vec/statok pre neho špecifickým ekonomickým statkom. Primárny je teda konajúci človek, nie umiestnenie veci/statku v priestore.

indiferencie, neplatí zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti. A má pravdu. Stojíme teda pred zaujímavým logickým paradoxom, kedy sa zdá, že obe strany diskusie majú pravdu.

Reakcie

Reakcia na identifikovanú nezrovnalosť nechala na seba čakať tri roky. Block (1980) rieši problém tak, že sa snaží zachovať validnú časť koncepcie demonštrovaných preferencií, založených na striktnnej preferencii (*strict preference*), ktorú presadzuje Rothbard (1956)³. Block musí ukázať, že voľba je skutočne realizovaná na základe toho, že chcem *tento* statok A; nerozhodujem sa teda tak, že chcem A aj B lebo viem, že aj A aj B uspokojia moje potreby rovnako, avšak nakoniec sa rozhodnem pre A (*weak preference*). Zároveň však musí udržať platnosť zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti, ktorý implikuje nutnosť homogenity. Block (1980) prichádza so sviežim riešením, kedy homogenitu statku vysvetľuje thymologicky – mimo praxeológiu. Tvrdí, že človek realizujúci voľbu súvisiacu s nejakou jednotkou statku A (používa príklad unca masla) sa musí z definície veci rozhodovať na základe partikulárneho hodnotenia časti danej *konkrétnej* jednotky statku. Tú dovedy vnímal ako súčasť homogénne hodnotenej zásoby statku (100 uncí masla). Udáva príklad predavača masla, ktorý vníma 100 uncí masla ako homogénny statok, voči ktorému je indiferentný (mimo konania a voľby, maslo posudzuje z psychologicko – historickej perspektívy – thymologicky). Ak však predáva x-tú (napr. 72-druhú) uncu masla svojmu zákazníkovi, tú vníma už špecificky ako samostatný statok, za čo získava napr. *špecificky* vnímaný dolár oným zákazníkom, pričom naďalej vníma homogénne i statok v podobe 99 uncí masla, ktoré mu ostalo. V danom prípade je oná špecificky vnímaná 72. unca masla (ako statok A) menej preferovaná ako 99 uncí masla (statok B) za získaný statok – dolár. Inými slovami človek *bol* podľa Blocka indiferentný voči 100 unciam masla, kým sa nerozhodol inak. Ako poznamenáva neskôr (Block 2009), indiferenciu ponecháva teda na úrovni thymológie – v oblasti neprítomnosti konania, t.j. v oblasti psychologicko-historickým motívov toho, prečo sa rozhodujeme. Tým má zabezpečiť zachovanie platnosti zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti vzhľadom na jeho aplikovateľnosť na zásobu masla a zároveň zachováva striktnosť voľby na základe preferencie a nie indiferencie⁴.

Téme sa venovalo viacero autorov. Ale je to Hoppe (2005), ktorý prináša kritiku Blocka (1980) v rámci rakúskeho diskurzu. Poukazuje na to, že koncepcia indiferencie je epistemologická kategória, ktorá je nevyhnutná práve pre klasifikáciu objektov reality. Musíme si uvedomiť, že klasifikácia je zároveň potrebná pre realizáciu konania; minimálne z toho dôvodu, aby sme

---

³ Je nutné upozorniť, že Rothbardova definícia demonštrovaných preferencií, nie veľmi šťastne nazvaná. Samotná koncepcia demonštrácie nejakej preferencie implikuje, že ekonomická veda by mala identifikovať súčasne s demonštrovanou preferenciou nejaké neprejavované preferencie. Čo zjavne nevie. Jediné čo vie o situácii povedať, je to, že sa voľba stala a že vtedy niekto preferoval nejaký statok A pred inými statkami; ktoré to však sú, resp. ako veľmi boli „ne-preferované“ ostáva len ako tajomstvo na individuálnej úrovni konajúceho človeka. Pozri tiež Stroukal (2014).

⁴ Ako uvidí čitateľ nižšie, Block (1980) je veľmi blízko tu navrhovaného riešenia. Stačí malá modifikácia daného príkladu zo 100 uncí masla na portfólio (zásobu akýchkoľvek) statkov vo vlastníctve človeka, ktorá umožňuje koncepciu zakotviť v širšom časovom kontinuu.

vedeli odlišiť jedno od druhého a zároveň identifikovať čo je rovnaké. Obviňuje Blocka z vágnej a psychologickkej interpretácie charakteru indiferencie. Hoppe poukazuje pritom na Misesa, ktorý vysvetľuje, že "*Quantity and quality, are categories of the external world. Only indirectly do they acquire importance and meaning for action. Because every thing can only produce a limited effect, some things are considered scarce and treated as means. Because the effects which things are able to produce are different, acting man distinguishes various classes of things. Because means of the same quantity and quality are apt always to produce the same quantity of an effect of the same quality, action does not differentiate between concrete definite quantities of homogeneous means.*" (Mises 1966, p. 119)⁵." V nadväznosti na to Hoppe ďalej upozorňuje, že heterogénny charakter statku maslo, nemôže vzniknúť akýmkoľvek rozdelením danej skupiny objektov reality, t.j. 99 uncí masla a 1 unca masla. Môže vzniknúť len vtedy, ak presne 72. unci masla (ešte raz!, presne tej a nie inej) prisúdime nejaký samostatný charakter. Až vtedy je možné hovoriť o heterogénnom (inom) statku, ktorý je rozdielny od akejkolvek unce masla. Hoppe ďalej pokračuje, že problém indiferencie je skôr v popise nášho konania. Ak implikujeme v popise konania, že som napr. indiferentný voči modrému a zelenému svetru, a aj tak si vyberiem niektorý zo svetrov, tak sme pochybili v popise voľby, kedy je moja voľba jednoducho zameraná na sveter ako taký (nie zelený, či modrý), pričom som volil sveter voči niečomu inému napr. tričku (či čomukoľvek inému).

Medzi Blockom s Barnett (2010) a Hoppem (2009) prebehla ešte jedna diskusná výmena. Ich vzájomnú výmenu charakterizuje Wysocki (2017) ako diskusiu o dvojakom charaktere toho, čo znamená pojem „voľba“ u oboch autorov. Hoppe vníma voľbu v kontexte striktne daných preferencií klasifikačne rozdielnych statkov, pričom nepopiera existenciu indiferencie ako psychologického vzťahu medzi rovnako hodnotenými možnosťami. Avšak zároveň tvrdí, že ak človek vníma tento psychologický charakter indiferencie (modrý – zelený sveter voči čomu som napr. indiferentný), tak náš popis konania a voľby napr. svetra musí byť založený na inom kategorizačnom charaktere (preferujem nejaký sveter pred akýmkoľvek tričkom). Block sa podľa Wysocki (2017) upína k špecifickým okolnostiam, ktoré spôsobujú, že si človek vyberá ten ktorý statok. Jedná sa o potrebné praxeologické vysvetlenie toho, čo sa deje keď volíme, pričom koncepciu indiferencie ponecháva v thymologickej oblasti analýzy, ako potrebné psychologicko-historické vysvetlenie zákona hraničnej užitočnosti.

Na tomto mieste je už vhodné identifikovať niektoré problémy, ktorým obaja autori, Block i Hoppe, čelia. Blockovo relatívne elegantné riešenie implikuje, že zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti má v kontexte praxeológie akoby jednorazový charakter. Zákon je vždy uplatniteľný a platí len na partikulárne časové okolnosti. Inými slovami je uplatnený na statok A (100 uncí masla) a v danom časovom okamihu výmeny jednej unce masla za dolár. A hotovo. Následne musí byť uplatnený na statok B (99 uncí masla) a to vzhľadom na to, že voľba výmeny partikulárnej unce masla za dolár spôsobila, že vlastník masla vníma dva statky – menenú

---

⁵ Pre úplnosť ešte uvádzam plné znenie citátu z Mises (1949, p. 119), kedy Mises ešte dodáva: „*But this docs not imply that it attaches the same value to the various portions of a supply of homogeneous means. Each portion is valued separately. To each portion its own rank in the scale of value is assigned. But these orders of rank can be ad libitum interchanged among the various portions of the same magnitude.*“

špecifickú uncu masla (statok A) a zvyšných 99 uncí masla (statok B). V Blockovom riešení teda absentuje práve uplatňovanie riešenia v širšom časovom kontinuu.

Hoppe si zjavne neuvedomuje hodnotový implicitný aspekt Blockovej argumentácie. Inými slovami je Hoppeho poznámka o klasifikácii objektov reality nepresná, resp. je zjavne myslená v kontexte ich fyzického vzhľadu a fyzikálnych vlastností. Rovnako nie je presný Mises, ktorého Hoppe cituje⁶. Nie je možné, aby statok (prostriedok uspokojenia potrieb) rovnakého množstva a kvality z *hodnotového hľadiska* prinášal presne vždy ten istý efekt⁷. Prísne logicky vzaté z hodnotového hľadiska statok rovnakého množstva a kvality nemusí existovať. A to z toho dôvodu, že sa nevyhnutne mení hodnotový kontext, v ktorom je daný (inak fyzicky rovnaký) statok hodnotený. Zoberme si ako príklad kúpu krbu, sedačky do domu, psa a relaxačnej hudby. Ich fyzikálne vlastnosti implikujú ich určité použitie, avšak z hodnotového hľadiska môže byť ich použitie vnímané rôzne, tak ako sú rôzne potreby, ktoré uspokojujú. Dané predmety môžu prinášať napr. relax v podobe sedenia pred krbom spojeného s hladením psa a počúvaním hudby, avšak o niečo neskôr môžu byť použité na maximálne zaujatie ženskej spoločnosti s cieľom sexu, a o deň neskôr môže byť krb použitý v kontexte kúrenia, keď zúri vonku zima, alebo pes môže byť použitý ako prostriedok lovu. Hodnotové efekty sú jednoducho rôzne a nie tie isté a sú neustále prispôsobované novým a novým plánom, ktoré človek (vlastník daných predmetov reality) bude mať. Hoppeho (Misesovej) argumentácii v tejto časti chýba hodnotový kontext, ktorý Block (1980) implicitne predpokladá a do debaty, ako uvidíme o chvíľu, ho explicitne vnáša až Machaj (2007). Inými slovami, Hoppe, v epistemologickom zmysle, opomína vysvetlenie *hodnotovo vnímanej homogenity statku*. A je to práve oná hodnotová homogenita, ktorú by sme mali uplatňovať pri zákone klesajúceho hraničného úžitku. Inak by sme museli predpokladať existenciu nejakej objektívnej užitočnosti statkov, ktorá musí byť vždy tak isto vnímaná.

Wysocki (2017) upozorňuje na dvojznačné vnímanie voľby u oboch autorov. V kontexte prístupu k voľbe je nutné doplniť, že u oboch autorov absentuje práve časové kontinuálne hľadisko voľby, ktorá je nevyhnutne zameraná nie na konkrétny okamih voľby, ale smerom do budúcnosti s trvajúcim charakterom; ten „vyžaduje“ od popisu práve Shackle (implicitne

---

⁶ Na základe poznámky pod čiarou č. 5, kde som nechal zostávajúcu časť Misesovej citácie, je potrebné zdôrazniť, že prístup k hodnoteniu zo strany Misesa má odlišný charakter, ako je nutné požadovať. Misesove hodnotenie sa zameriava na rôzne hodnotenie rôznych častí ponuky nejakej zásoby statku. Tu vznesená požiadavka súvisí s odhalením kauzality medzi potrebami a prostriedkami na hodnotovej úrovni.

⁷ Primárny problém je to, že Misesova (Hoppeho) argumentácia implikuje, že kauzalita súvisiaca so vzťahom „potreba – statok“ sa má aj z hodnotového hľadiska podľa tejto formulácie kauzálneho vzťahu, opakovať „vždy“. Implikuje to termín kauzalita, ktorý by sme inak nemohli nazývať kauzalitou. Striktná kauzalita uspokojovania potrieb tým istým statkom na fyzikálnej úrovni samozrejme existuje. Voda uspokojuje smäd. Pohovka, uspokojuje potrebu sedenia alebo ležania. Avšak hodnotový kontext, na základe ktorého pripisujeme statku hodnotu sa nevyhnutne v čase mení. Zoberme si príklad pohovky. Pohovka slúži tomu istému človeku, ktorý ju kúpil na sedenie alebo ležanie, ale aj na sedenie/ležanie pri relaxe, televízii, krbe, ale možno i pri práci ... a rovnako vie, že ak ju rozoberie a je z dreva, má vykurovací efekt a pod.. Kúpená voda môže slúžiť na pitie; ale aj na kúpanie, či ako závlaha záhradky. Hodnotový kontext, v ktorom používa človek ten istý statok, môže byť rôznorodý a môže mať rôznorodý charakter. Na hodnotovej úrovni z hľadiska statku neexistuje nutne vždy rovnaký efekt uspokojenia potreby. Mises (Hoppe) pritom píše: „*means of the same quantity and quality are apt always to produce the same quantity of an effect of the same quality, action does not differentiate between concrete definite quantities of homogeneous means.*”

i Mises⁸). Inými slovami voľba je vždy už len realizácia plánu, ktorým sa má v nasledujúcej budúcnosti odstrániť vnímaný stav nepokoja. A práve v tomto hodnotovom kontexte (kontexte potrieb a plánu ich uspokojenia) je nevyhnutné vysvetliť jednak realizáciu voľby a zároveň vedieť uplatniť zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti. Práve od uspokojenia potrieb sa odvíja hodnotová charakteristika statkov a ich epistemická klasifikácia, ktorá však musí mať *i hodnotovo-klasifikačný*, nielen fyzikálno-klasifikačný, charakter.

Je to Machaj (2007), ktorý upozorňuje na nutnosť hodnotového charakteru statkov odvodenú od toho, ako individuálne vnímame to, že statky uspokojujú individuálne vnímané potreby. Machaj udáva príklad fyzikálne identického svadobného prsteňa, ktorý má napr. pre snúbenicu iný význam, ak ho dostane od svojho snúbenca a ak ho dostane od úplného cudzinca. Inými slovami to *nie sú* (len) fyzikálne vlastnosti statkov, od ktorých je závislá homogénne vnímanie statkov v kontexte konania a hodnotenia. Machaj definuje potom hodnotovú homogenitu nasledovne:

„... two objects are homogenous if they both can serve the same end. If so, it follows these are two units of the same supply, because they are capable of satisfying the particular need. From the point of view of an actor's particular need they are homogeneous and interchangeable or equally serviceable. It does not have anything to do with psychological considerations or psychical characteristics, but rather with the possibilities of action. Now, this point cannot be demonstrated through action, and cannot be observed in action. But as we emphasized before, economics is not only about actions, but also about different possibilities of acting toward the satisfaction of human needs.“

Na Machaja nadväzuje O'Neill (2010). Do diskusie v nadväznosti na Machaja, vnáša zaujímavé postrehy k téme, ktoré sú založené na koncepcii tzv. slabej preferencie (weak preference). O'Neill rovnako ako Machaj upozorňuje, že náš primárny záujem by mal byť zameraný na hodnotenie potrieb (needs), pričom tvrdí, že

“... we are indifferent between two actions when we judge that there is no difference in the magnitude of the satisfactions of needs obtained from those actions (the actual needs may be different, but the magnitude of the satisfactions from these needs must be equal). Similarly, we are indifferent between two goods when we judge that there is no difference in the magnitude of the satisfactions of needs that depend on our command of those goods.” (O'Neill 2010, p. 72)

O'Neill si na základe Machaja uvedomuje, že statky nehodnotíme. Hodnotíme naše potreby, ktoré uspokojujeme statkami. Len tak môžu mať statky nejakú hodnotu. Na základe toho vnáša do analýzy prvok „*nie horší ako*“ (*no worse than*). Keďže primárne ide o hodnotenie nami stanovených potrieb, ku ktorým hľadáme primerané konanie, niektoré výsledky nášho konania môžu byť hodnotené ako *nie horšie ako* niektoré iné výsledky, ktoré však nakoniec ostanú

---

⁸ Misesova požiadavka zamerania analýzy ekonomických javov na budúcnosť má bohužiaľ u neho samého dichotomický charakter. Mises odvodzuje veľkú časť svojej analýzy ekonomických javov z minulosti. Shackle je v tomto ohľade omnoho konzistentnejší. Kritiku Misesovho postupu a metodológie pozri napr. v Pošvanc (2019b)

v kontra-faktuálnej rovine, keďže ich nakoniec zamietame. Tzv. koncepcia striktných preferencií je potom podmnožinou tohto modus-operandi, kedy je niekedy výsledok konania nevyhnutne hodnotený v móde „lepší ako“ (*better than*). Machaj (2007) bol kritizovaný v Block (2009) a O'Neill (2010) bol kritizovaný v Block (2012). Machaj i O'Neill boli zároveň kritizovaný vo Wysocki (2016). Kritika sa v princípe upína k jedinému. Machaj i O'Neill implikujú rozhodovanie sa na základe indiferencie medzi statkami. A to preto, že dva – dokonca u nich i fyzikálne heterogénne – statky môžu uspokojovať jednu a tú istú potrebu. Záleží od subjektívneho posúdenia človeka, ktorý danú potrebu má. To je síce správne, ale zároveň je správne a logické i to, že ak sa raz rozhodne niekto pre statok A, ktorý uspokojuje potrebu, tak musí nevyhnutne zároveň platiť, že ho preferujem pred niečím iným. Stále stojíme pred tým istým paradoxom: ak existujú striktné preferencie súvisiace s voľbou, ako vysvetlíme platnosť zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti.

Aj keď sú Machaj a O'Neill kritizovaný, ich príspevok do diskusie je podľa môjho názoru veľmi dôležitý. Machaj a O'Neill vnášajú do diskusie veľmi potrebný subjektívny hodnotový aspekt. Vnímanie subjektívnej hodnoty je odvodené od vnímania potrieb človeka a toho, že sú potreby prioritizované. Konanie je pritom zamerané na odstránenie takto vnímaného nepokoja. Vnímanie priorít potrieb implikuje preferenciu niečoho, pred niečím iným. Hodnotu. A až táto relácia môže byť následne imputované do nejakého statku/ov, ktoré už tú ktorú vnímanú potrebu uspokojujú.

Do diskusie vstupuje Wysocki (2016), ktorý si pokladá veľmi dôležitú otázku. Za akých podmienok tento zákon platí? Tvrdí, že keďže je zákon podmieňovací, tak nevyhnutne implikuje nutnosť existencie rovnakého statku (tzv. *same good concept*). Čo vlastne znamená koncepcia rovnakého statku? Wysocki, Block (2018) definujú v prvej rade rozdiel medzi vecou (*thing*), statkom (*good*) a ekonomickým statkom (*economic good*). Píšu, že rozdiel medzi vecou a statkom identifikoval už Menger, ktorý pre statok stanovil podmienku existencie: a) potreby, b) kauzality medzi danou potrebou a vecou, t.j kauzalitu ktorú poznáme, že danú potrebu uspokojuje, a c) možnosti danú vec ovládať. Statok existuje podľa nich vtedy, ak existuje aspoň jeden človek, ktorý identifikuje kauzalitu medzi jeho aspoň jednou vlastnou potrebou, ktorú uspokojuje identifikovaný predmet/časť reality. Ekonomický statok existuje podľa nich vtedy ak, platí vyššie stanovená podmienka pre existenciu statku (človek, potreba, kauzálny vzťah potreba – statok) a zároveň platí⁹:

---

⁹ Nie som si istý, či si Wysocki, Block (2018) uvedomujú, že svojím elegantným a absolútne jasným výkladom vlastne vysvetľujú, že vzácnosť nie je nevyhnutnou podmienkou konania. Naopak, na základe ich výkladu, musí byť koncepcia vzácnosti od konania odvodená. Jedná sa o premisu, ktorá je v rámci rakúskej školy zle interpretovaná v podobe toho, že vzácnosť je nevyhnutnou podmienkou konania, resp. že bez toho, aby bol svet vzácny, by sme nekonali.

Porovnaj s mojím veľmi kostrbatým a nie úplne zjavným vysvetlením tohto poznatku v Pošvanc (2019a, p.18), kde vysvetľujem súvis konania a uchopovania reality. V čase písania Pošvanc (2019a), v ktorom okrem iného tvrdím, že vzácnosť nie je nevyhnutnou podmienkou konania, som o tomto omnoho elegantnejšom vysvetlení od Wysocki, Block (2018) nevedel.

„its marginal utility is greater than zero. This means that the good is able to satisfy some other human need or satisfy more completely the need previously attended to. (Wysocki, Block, 2018, p. 134)

Na základe takto prehľadne definovaných a klasifikovaných javov následne prichádzajú s nasledovným tvrdením, ktoré budem citovať v jeho plnej šírke:

The concept of homogeneity (or, equivalently, the same good) must be prior to the law of diminishing marginal utility because this law assumes it. That is, this law applies only when it considers homogeneous units of the same good. What is more, the relation between human action and homogeneity is very complex indeed. This is because of the fact that a person treating homogenous units of a given commodity as the same good cannot ever demonstrate this in action.

...

*the same good is a concept which is clearly prior to any action. Therefore, it belongs in the category of transcendental concepts— it provides us with a way of construing human agency and it cannot by any means be inferred from the data of particular human acts. In other words, the notion of the same good gives us *Bedingung der Möglichkeit* for formulating the law of diminishing marginal utility. It is due to the concept of the same good (not being manifested in action itself) that we can better make sense of human action. The same is true about the concept of human purpose. After all, human purpose does not manifest itself in human action. The former is rather assumed a priori to make sense of the latter. “ (Wysocki, Block, 2018, pp. 135-136).*

Wysocki, Block (2018) zároveň upozorňujú, že voľba musí byť zároveň z definície vždy o niečom, čo preferujeme viac. Minimálne z hľadiska lokácie danej veci, keďže platí, že dve aj fyzikálne homogénne veci, nemôžu byť na tom istom mieste naraz. Následne pristupujú k definícii rovnakého statku, kedy majú stále na pamäti, že na základe konania nevieme identifikovať, či človek ekonomicky využíval po sebe idúce jednotky danej komodity alebo odlišné.

Fyzikálna rovnakosť je pre nich zatiaľ *len dostatočnou podmienkou* pre definovanie rovnakého statku. Machajovu hodnotovú podmienku (*same end is served by same good*) považujú za príliš hrubo definovanú, kedy záleží od toho, ako je definovaná potreba, pričom ak je definovaná príliš široko, napr. potreba uspokojiť akúkoľvek potrebu, tak by vlastne platilo, že všetko je rovnaký statok, pretože všetko, čo je identifikované ako statok, nejakú potrebu uspokojuje. Druhý extrém je opačná situácia. Dva fyzikálne heterogénne statky, aj keď môžu uspokojovať rovnakú potrebu, sú predsa len fyzikálne odlišné. Nazvať ich z ekonomického hľadiska ako rovnaké, je zvláštne. Problém, ktorý ešte pred nimi stojí je, že dodatočná jednotka nejakého statku, napr. druhé pivo voči prvému, môže uspokojovať potreby viac, ako len jedno pivo. Čo implikuje, že v kontexte rovnakosti posudzovania statkov musíme dbať podľa nich aj na to, že fyzikálne deliteľné statky, musia byť niekedy vnímané ako jeden statok, napr. jeden statok = 2 pivá, ktorý je preferovaný pred iným statkom = 1 pivo. Podobne argumentuje i Rothbard (1956).

Wysocki, Block (2018), si samozrejme stále uvedomujú, že musia nevyhnutne odpovedať práve na tento podľa nich geniálny point, výzvu, ktorú podľa nich formuloval Nozick (1997) najvýstižnejšie v poznáme pod čiarou 30 svojej práce. Citujú Nozicka:

“However, on p.122 he [Mises] says, “All parts – units – of the available stock are considered as equally useful and valuable if the problem of giving up one of them is raised.” Here, then, we do have indifference. Yet a choice will be made, perhaps at random. One particular object will be given up. Yet, the person does not prefer giving up this one to giving up another one. Therefore, choice entails (at best) weak preference; it does not entail strong preference.” (Wysocki, Block, 2018, pp 138-139).

Je zjavné, že musia na jednej strane vysvetliť striktnú preferenciu, avšak s homogénnym statkom, ktorý však nevyhnutne implikuje identickú možnosť uspokojenia vnímanej potreby. Prichádzajú s nasledovným riešením:

*Homogeneity is defined as a physical identity but the equal serviceability of the units of the same good cannot be demonstrated in action. It is necessarily true that only one particular ring [good] will be eventually picked up, thus showing the actor’s strict preference for the chosen unit. So, no contradiction arises. **Those wedding rings [goods] are equally serviceable prior to the act of choice and this is what makes them a supply of the same good before an actual choice is made.** (Wysocki, Block, 2018, p. 140; they use example of the ring due to the fact that they respond to the example given by Machaj; bold mine).*

Wysocki, Block (2018) toto svoje vysvetlenie ešte dopĺňajú vo Wysocki, Block (2019), kde nadobúda ešte jasnejšie kontúry. Práve v tejto práci sa zameriavajú na to, ako ich koncepcia súvisí s formulovaním potrieb, čo je samozrejme podstatná vec, vzhľadom na to, že od toho ako špecificky sú definované potreby, je definovaný i zoznam týchto potrieb. Je totižto zjavné, že príliš špecificky zadaná potreba by z každého statku vytvorila heterogénny statok a príliš všeobecne definovaná potreba by z každého statku vytvorila homogénny statok. Píšu:

„First of all, we posit that whether two items represent the same economic good always depends on how a given economic actor envisages his ends. This, in turn, implies that there can be no inter-subjectively correct answer to the question of whether two physical goods can be subsumed under the category of the same good. For the answer thereto is always contingent upon the way of referring to an actor’s ends.“ (Wysocki, Block (2019, p. 404)

Tvrdenie sa dá asi najlepšie vysvetliť na nimi stanovenom príklade a to, že je rozdiel, ak zdefinujeme potrebu vo forme: „ísť do kina so ženou“ a vo forme: „ísť do kina C, so ženou W, cestou R“, kedy prvú potrebu vieme uspokojiť v akomkoľvek kine, s akoukoľvek ženou a vieme sa tam dostať akoukoľvek cestou, t.j. *prostriedok naplnenia potreby – statok*, môže byť variabilnejší, tak druhá potreba implikuje konkrétnejšiu formu statku – konkrétne kino, ženu i cestu. Z toho im vyplýva veľmi dôležitý poznatok:

„whether any given pair of goods are in the same supply depends on how a given economic actor frames his ends. A pair of items would thus constitute the same

economic good relative to one way of describing ends but not from the other.“
Wysocki, Block (2019, p. 406)

Wysocki, Block (2019) teda až na tomto mieste podávajú ucelenejšiu predstavu toho, čo znamená rovnaký statok,¹⁰ ktorý stále ponechávajú v thymologickej oblasti. Je podľa môjho názoru škoda, že Wysocki, Block (2018, 2019) nevyužívajú svoj poznatok o relativizme spojenom s ekonomickým vnímaním konania a s uspokojovaním potrieb statkami v čase, omnoho extenzívnejšie. Vyhli by sa tu predstavenej kritike. Čo sú teda problémy ich prístupu, podľa môjho názoru? Dajú sa zhrnúť do nasledovných hlavných bodov:

1. Konceptia ekonomického statku založená na premise hraničnej užitočnosti vyššej ako je nula implikuje kardinálne vnímanie užitočnosti, resp. implikuje, že statok má užitočnosť *per se*.
2. Statky, a ani ekonomické statky, nie sú užitočné *per se*. Ich užitočnosť im je prisudzovaná, nie daná. Je teda vždy odvodená od hodnotiaceho agenta. Bez hodnotiaceho agenta by boli len vecami. Hodnotenie, ako správne ukazuje Čuhel-Misesova (Mises 1949) koncepcia je možná len v móde viac alebo menej a ako poznamenáva Rothbard (1962), či Biľo (2004) je možná len (!) na úrovni potrieb a tak je imputovaná na statky.
3. To implikuje jediné, akákoľvek hodnotová konkretizácia statku, ktorá prebieha v čase spôsobí, že statok *per se* nie je hodnotovo homogénny. S týmto sa musíme zmieriť. Nie je možné to obísť. Hodnotenie a čas, resp. hodnotenie v časovom kontinuu nevyhnutne implikujú možnosť zmeny hodnotového náhľadu na *konkrétny* statok *per se*.
4. Zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti je zákonitosťou konania. Musí byť súčasťou konania, musí byť jeho modus-operandi. Implikácia homogénneho statku ako predpokladu pre daný zákon v prípade, že je zákon uplatňovaný na koncepciu ekonomického statku je argument v kruhu (*pettito principi error*). Explicitnejšie je to vidieť vtedy, keď Wysocki, Block (2018) definujú ekonomický statok na základe toho, že má hraničnú užitočnosť vyššiu ako nula, kedy zároveň predpokladajú existenciu daného statku ako podmienku existencie zákona hraničnej užitočnosti.
5. Zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti nevyplýva z hodnotenia statkov, ale z hodnotenia potrieb. Sú to práve rôzne komponované a vzájomne radené potreby, ktoré implikujú jeho platnosť. Uspokojenie jednej potreby a prechod na uspokojenie ďalšej potreby spôsobuje práve to, že dodatočná jednotka statku, ktorá potrebu uspokojuje, ju uspokojuje menej. Zákon musí byť teda interpretovaný v tomto kontexte, ako súčasť konania; t.j. súčasť cieľavedomej zmeny uspokojovania potrieb.

---

¹⁰ Rovnako môžeme konštatovať, že prichádzajú s relativizmom. Čitateľ, ktorý sa zahľbil do Pošovanc (2019a, 2019d) by mal na tomto mieste vidieť zaujímavé paralely. Wysocki, Block (2019) používajú relativizmus súvisiaci s definovaním statkov, čo je veľmi podobný modus-operandi pri vysvetľovaní niektorých ekonomických javov v čase v Pošovanc (2019a, 2019d).

6. Poslednou výhradou som si nie úplne istý. Wysocki, Block (2018) sú totižto nejasní. Tvrdia totiž, že „*physical sameness is a sufficient condition for two economic goods to be the same economic goods because physically identical economic goods necessarily serve the same list of (correctly perceived) ends*. Jedná sa o nadväzujúci, a tu v práci už kritizovaný predpoklad Misesa, že „*means of the same quantity and quality are apt always to produce the same quantity of an effect of the same quality, action does not differentiate between concrete definite quantities of homogeneous means*.” (Mises 1966, p. 119). Avšak Wysocki, Block (2018) v poznámke pod čiarou píše, že „*We hesitate to say that, but it can be the case that this “correctly perceived” scenario is not necessary at all.*“ Ako sme si už vysvetlili vyššie, Menger-Misesova premisa nie je správna a ich váhanie teda nie je na mieste; mali by inými slovami prestať váhať a danú interpretáciu ekonomického zmyslu kauzality odmietnuť. Menger-Misesova premisa totižto implikuje len fyzikálnu súvislosť medzi potrebami a statkami, čo je však nevyhnutne v rozpore s tým, že v ekonómii sa „zabávame“ s hodnotením. Nozickovu poznámku musíme teda vysvetliť na hodnotovom princípe, resp. na hodnotovej homogenite vnímania niečoho, ako uvidíme, nie statku. Inými slovami musíme hodnotovú kauzalitu *potreba – prostriedok* vzťahovať na inú koncepciu mysle a to tak, aby bola zároveň platná v čase.

Na základe uvedeného mám za to, že Wysocki, Block (2018, 2019) stále neodpovedajú Nozick (1977). Navrhované riešenie má logické nezrovnalosti. Tie je nutné odstrániť a preukázať existenciu striktnej preferencie a zároveň platnosti zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti tak, aby boli obe koncepcie súčasťou konania.

Návrh riešenia

Je zjavné, že Wysocki, Block (2018) narazili pri vysvetľovaní zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti na argumentáciu v kruhu. Ako ukazuje Pavlík (2004, 2006) argument v kruhu implikuje, že koncepciu, ktorej sa argument v kruhu týka, je nutné vysvetliť inak – abstraktnejším spôsobom; hegelovským prekročením daného kruhu, zmenou paradigmy jej vnímania. A keďže zákon platí, a rovnako platí, že voľba spôsobuje prejavenie preferencie, je nutné opustiť predpoklad o tom, že je zákon založený na posudzovaní statku *per se*. Opustenie tohto predpokladu súvisí rovnako s tým, že pri akomkoľvek konkrétnom hodnotovom charaktere statku, ktorý je odvodený od hodnotenia človeka, musíme jednoducho predpokladať možnosť zmeny hodnotového vnímania statku v čase. Časovému kontinuu sa nevyhneme. Tu predstavený návrh riešenia bude založený na už predstavenej modifikovanej teórii subjektívnej hodnoty, ktorá bola popisovaná v Pošvanc (2019a) a Pošvanc (2019d).

Teória v stručnosti hovorí o tom, že človek uspokojuje vždy nejakú vnímanú faktúálnu a vnímanú kontrafaktúálnu *sumu potrieb*, ich komplex, t.j. vždy *vzájomnú kombináciu potrieb*. Uspokojovanie potrieb prebieha prostredníctvom druhej myšlienkovvej koncepcie – portfólia (statkov). Myšlienková koncepcia portfólia má zároveň presah do reality v podobe reálneho hromadenia statkov. Faktuálne vnímaná suma potrieb je vždy aktuálne preferovaná prostredníctvom konania zameraného na získavanie nejakých statkov, ktoré sú komponované do portfólia a človek s nimi nakladá tak, aby uspokojovali aktuálne i potenciálne

kontrafaktuálne vnímané potreby neskôr v čase. Čím urgentnejšia je potreba a zároveň čím vyššiu mieru kombinácie potrieb dokáže statok¹¹ uspokojovať, tým je preferovanejší v zmysle toho, že ho človek zaradi do portfólia (pozri tiež v Pošvanc 2019d).

Vnímanie hodnoty má teda dvojaký charakter. Neodvíja sa len od miery urgencie (škály potrieb) ale aj od obsahu potreby. Obsah potreby je vlastne vždy kombináciou vnímaných potrieb. Ak je potreba vnímaná napr. ako „relaxovať na pohovke pri počúvaní hudby“ tak bez toho, aby mal daný človek vo vlastníctve „pohovku, hudobný nosič s hudbou a hudobný prehrávač“, tak potreba nebude uspokojená. Pohovka síce z fyzikálneho hľadiska pôsobí čiastočne pozitívne na potrebu relaxu a pôsobí v tomto fyzikálnom zmysle stále rovnako (dá sa na nej ležať a relaxovať), ale bez ostatnej kombinácie statkov, nie je nami definovaná kombinovaná potreba naplnená. Ekonomická kauzalita medzi potrebou a prostriedkom je inými slovami komplexnejšie vnímaný fenomén.

Škála potrieb je jednoduchá – dvojestupňová - faktúálna (sféra aktuálne urgentne vnímanej kombinácie potrieb) a kontrafaktúálna (sféra hypotetických a aj nemožných kombinácii potrieb). To, čo je vnímané ako faktúálna potreba je prioritné voči ostatným vnímaným potrebám a plánom. Kombinácia potrieb nám zároveň na faktúálnej úrovni umožňuje identifikovať v princípe akokoľvek rozsiahly plán. Môže sa teda jednať o niekoľko sekundový plán (zjem čokoládu, aby ma nikto pritom nevidel), hodinový (budem cvičiť), ale i celodenný (cez deň budem pracovať a večer pôjdem do kina), či mesačný alebo viac-ročný (budem podnikat' v tom, či onom), či celoživotný plán (budem dobrý človek). Vnímaná faktúálna potreba je zároveň uspokojovaná aktuálnym konaním¹².

---

¹¹ Aj na úrovni statku sa jedná o kombináciu jeho vlastností.

¹² Chroustal (2019) ma na tomto mieste upozornil, že je nutné vysvetliť používanie faktúálneho a kontrafaktúálneho charakteru preferenčnej škály, vzhľadom na to, že napr. Hülsmann (2003) používa dané pojmy v zmysle „voľby“ a „akejkoľvek alternatívny k voľbe“, ktorá mohla byť aktuálnou voľbou, ale sa aktuálnou voľbou z nejakého dôvodu nestala (counter-factual state of affairs that could have existed instead.). Používanie pojmov „faktúálny“ a „kontrafaktúálny“ má vylučovací charakter. Stalo sa to, čo sa stalo, a všetko ostatné je v kontra-faktúálnej rovine.

Plynúci čas, nemožnosť opakovania daného časového okamihu, a tým pádom nemožnosť opakovania predmetnej voľby v klasickej interpretácii teórie subjektívnej hodnoty a zobrazovania preferenčnej škály implikuje absolútny a nikdy neopakovateľný charakter našej voľby. Prísne logicky vzaté, vzhľadom na konkrétny časový charakter nejakej voľby, je každá voľba absolútne unikátna. Striktnú pozíciu súvisiacu s unikátnym charakterom voľby je možné nájsť u Shackle (1972), či Lachmann (2005).

Relativizácia potrieb a relativizácia statkov komponovaných do portfólia v rámci predstavenej modifikovanej teórie subjektívnej hodnoty nám však umožňuje používanie pojmov „faktúálny“ a „kontra-faktúálny“ v mierne odlišnej a nie takto absolútnej podobe. Kým „faktúálny“ je aj tu myslený tradične v zmysle „aktuálne vybraný, zvolený, prejavovaný v konaní“, tak „kontra-faktúálny“ nemá absolútne vylučovací charakter. Voľba, jej súvisiace okolnosti a vnímanie potrieb síce nebude mať už nikdy ten istý a absolútne identický charakter, avšak relativizácia potrieb (a relativizácia ich uspokojovania portfóliom statkov), umožňuje neskôr v čase zrealizovať veľmi podobnú voľbu. Novo-konstruovaná kombinácia potrieb implikuje možnosť opakovania niektorých nezrealizovaných potrieb v inom ekonomickom kontexte. Budovanie portfólia zároveň umožňuje vysvetľovať konanie kontinuálne. Relatívny lego-charakter potrieb a relatívna pozícia statku v portfóliu nám umožňuje uspokojiť aj hypoteticky kontrafaktúálne vnímané potreby z hľadiska súčasne realizovaného konania a aktuálnej voľby. Nejedná sa teda o

Konanie je zamerané na nejakú činnosť, ktorá na jednej strane ochudobňuje naše portfólio statkov, avšak na strane druhej predpokladá, že výsledok danej činnosti portfólio zas doplní. Človek pritom preferuje výslednú kompozíciu takého portfólia, o ktorom je presvedčený, že bude uspokojovať jeho faktúálne i kontrafaktúálne potreby v čase viac, ako portfólio, ktoré dovtedy mal. Konanie si v tomto zmysle nie je nutné predstavovať v podobe identifikácie každej vnímanej sekundy nášho života, napr. „zoberiem túto jahodu, dám ju do úst, päťkrát požujem, aby som uspokojil 1/20 pocitu hladu“. Ale rovnako, ako sa to deje na úrovni potrieb, v zmysle kombinácie rôznych partikulárnych činností, ktoré majú komplexnejší a všeobecnejší charakter, pričom miera detailnosti závisí opätovne od miery toho, čo vyžaduje kombinácia potrieb. To značí, že niekedy postačuje realizovať činnosť v zmysle „najem sa, aby som mohol celý deň pracovať, čo mi umožní užiť rodinu“ a inokedy musí byť detail činnosti vyšší, napr. v podobe „Spojím tu a teraz túto bunku s inou“, ak som napr. nejaký biochemik. Detailnosť plánu a nášho konania je závislá na subjektívnom posúdení nutnosti kombinácie potrieb.

Koncepcia nám umožňuje vysvetliť ako uchopujeme a odhadujeme neistú budúcnosť, čo bolo detailnejšie predstavené v Pošvanc (2019d) a to tak, že v čase relativizujeme nielen naše potreby, ale i prostriedky ich uspokojovania a to tak, že napr. (ak je to našim cieľom) vyššia rôznorodosť portfólia statkov, nám umožňuje vyššiu mieru pripravenosti na potreby, ktoré vnímame v časovom kontinuu a o ktorých predpokladáme, že budú raz i aktuálne vnímané neskôr v budúcnosti. Na budúce potreby sa inými slovami pripravujeme vyššou variabilitou hromadených statkov, ktoré vieme neskôr využiť, a rovnako (!), vymeniť. Budúcnosť teda neodhadujeme v jej konkrétnej podobe. Budúcnosť relativizujeme. Vyhýbame sa dôležitosti jej konkrétnej podoby a to tým, že sa pripravujeme na jej viaceré možné podoby¹³.

Koncepcia umožňuje riešenie problému imputácie hodnoty a to tak, že koncepcia mysle – suma, komplex, kombinácia potrieb, je riešená koncepciou mysle – portfóliom. Imputácia hodnoty teda prebieha na myšlienkovvej úrovni. Nezasahuje do reality. V realite je len reflektovaná tým, že portfólio zodpovedá hromadeniu statkov. Koncepcia je porovnateľná v čase; vnímaná suma statkov je časovo invariantnou (matematickou) koncepciou. Koncepcia portfólia je dnes tou istou koncepciou akou bola včera a akou bude zajtra. *A koncepcia je porovnateľná i navzájom medzi jednotlivcami*¹⁴. Formálne môže byť zapísaná ako Σ Ends je uspokojovaná Σ Means. V čase teda preferujeme subjektívne preferované zostavenie portfólia pred iným zostavením portfólia prostredníctvom relatívnej kompozície statkov v portfóliu¹⁵. Ekonomická kauzalita je

---

vylučovací mód. Relativizácia potrieb a relativizácia pozície statku v portfóliu nám umožňuje prispôbovať sa neistej budúcnosti.

¹³ To je rovnako dôvod, prečo sme vymysleli koncept výmeny a peňazí. Obe koncepcie nám umožňujú vyššiu relativizáciu špecifického charakteru budúcnosti. To, čo nemám, môžem neskôr vymeniť za niečo, čo chcem zaradiť do portfólia. Koncept peňazí je ďalšou už v čase pôsobiacou abstraktnou vrstvou mysle súvisiacou s princípom obohatenia portfólia v časovom kontinuu; rozsiahla nutnosť diverzifikácie portfólia je nahradená jednoduchšou koncepciou - peniazmi. Podrobnejšie pozri (Pošvanc 2019a).

¹⁴ Takto modifikovaná teória subjektívnej hodnoty má viaceré implikácie, či už na poli časových preferencií a úroku (pozri Pošvanc 2018 b, c, ako aj 2019c), peňazí a kalkulácie (pozri Pošvanc 2019a), či koncepcii ekonomickej chyby a koordinácie (pozri Pošvanc 2019d).

¹⁵ Podľa autora je koncepcia i realistická. Umožňuje to jej relatívna jednoduchosť. Tradičná teória subjektívnej hodnoty založená na implikácii existencie komplikovaných zoznamov rôznym spôsobom kategorizovaných potrieb, ktoré sú uspokojované komplikovanými potenciálnym zoznamom statkov, je podľa autora z praktického

uplatňovaná na komplex potrieb uspokojovaných komplexom prostriedkov, čo nás oprávňuje tvrdiť, že ekonomická (hodnotová) kauzalita je uplatniteľná v čase, pričom platí kauzálna dikcia, že A spôsobuje B, t.j. portfóliom (A) sa vždy snažíme uspokojiť potreby (B) v čase.

Ako teda odpovedať prostredníctvom tejto koncepcie Nozick (1977)? A akým spôsobom uspokojiť vyššie stanovené logické nezrovnalosti v kontexte celej diskusie o probléme indierencie a voľby¹⁶? Všetky vyššie uvedené argumenty a stručne predstavená modifikovaná teória subjektívnej hodnoty nás vedie k tomu, že zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti je uplatňovaný nie na statky, ale na portfólio a jeho marginálnu zmenu. Pričom portfólio je oným požadovaným homogénnym konceptom. Homogenita je teda „zabezpečená“ na inej vrstve uchopovania reality – myšlienkovvej koncepcii portfólia. To umožňuje aj kontinuálne používanie zákona v čase a je týmto spôsobom možné odstrániť problém jednorazového uplatňovania zákona, ktorý má vo svojom návrhu riešenia Blok (1980). Zákon, ktorý je založený na prioritizácii potrieb, je ako zákonitosť myslenia, aplikovaný na myšlienkovú koncepciu portfólia. Čuhel-Misesova dikcia súvisiaca s hodnotením v móde „viac / menej“ je uplatňovaná z hľadiska vyššieho / nižšieho uspokojenia potrieb prostredníctvom portfólia, ktoré samozrejme pozostáva zo statkov. To nám umožňuje bez problémov tvrdiť, že voľba je vždy spojená so striktnou preferenciou nejakého statku, ako aj striktnou preferenciou portfólia. Avšak toto tvrdenie neovplyvňuje platnosť zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti. Stále totižto vieme posudzovať marginálnu zmenu portfólia, ktorá je spôsobovaná prostredníctvom odobratia/zakomponovania menej/viac preferovaných statkov z/do portfólia. Zákon je zároveň našim modus operandi v časovom kontinuu. Nasledovne. Obohacovanie nejakého portfólia prostredníctvom nejakého statku je preferované dovtedy, dokedy vnímame uspokojenie faktúálne vnímanej (i v kontexte kontrafaktúálne vnímanej) kombinácie potrieb, resp. naopak portfólio je ochudobňované o nejaký statok dovtedy, dokedy nie je ohrozené uspokojenie faktúálne vnímanej (i v kontexte kontrafaktúálne vnímanej) kombinácie potrieb.

Implikácie

Koncepcia je v princípe napojiteľná na validne časti prác Wysocki, Block (2018, 2019). Vnímanie hodnotovej identickosti statku v kontexte dopytu a ponuky po danom statku je možné práve na základe relativizácie potrieb, tak ako správne upozorňujú títo autori a zároveň posúdenia fyzikálnych vlastností statku. Od aplikácie hraničnej užitočnosti na statok sme však

---

hľadiska neuplatniteľná. Ako ukazuje Hayek (1952) vo svojom *Sensory Order*, naša myseľ naše vnímanie reality „úmyselne“ zjednodušuje.

¹⁶ Môžeme si ešte raz zopakovať výhrady. Vzhľadom na vyššie identifikovaný argument v kruhu, je nutné ešte raz podotknúť, že zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti musí byť aplikovaný nie niečo iné, ako je ekonomický statok. Ako sme rovnako spomenuli vyššie, odvodenie hodnotenia statku od človeka nevyhnutne implikuje, že hodnotový *aktuálny* kontext nejakého partikulárneho statku a to akokoľvek zadefinovaného, spôsobuje, že zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti nie je aplikovateľný na statok a už vôbec nie v čase, pričom zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti je práve v čase uplatňovaný. Koncepcia musí byť rovnako realistická. To značí, že nie je možné pre človeka posudzovať nejaký koncepčný zoznam nejakých definovaných statkov a priradovať ich k nejakej kombinácii potrieb, ktorá sa dokonca môže neustále meniť. Zákon je našim modus operandi a musí byť jednoducho používaný.

upustili. Relativizácia nám však umožňuje identifikovať v čase homogénne vnímanú koncepciu portfólia, na ktorú už nie je problém zákon uplatniť.

Definíciu ekonomického statku, ktorú predstavuje Wysocki, Block (2018, 2019) je však podľa môjho názoru nutné modifikovať a rozšíriť. To je možné na základe uvedomenia si toho, že na statok nazeráme z viacerých, akoby myšlienkových, vrstiev vnímania sveta okolo. Mengerovu definíciu podmienok statku je nutné inými slovami obohatiť o ďalšie podmienky hlavne z teleologickej a normatívnej oblasti. Čo je tým myslím? Na vysvetlenie môžeme podľa môjho názoru použiť Englišovu terminológiu. Engliš (1930) tvrdí, že svet uchopujeme prostredníctvom kauzálneho (Kantovského „jak jest“) a teleologického a normatívneho systému myslenia (Kantovského „jak býti má“), nad ktorým funguje formálno-logický systém¹⁷. Ak uplatníme toto rozlišovanie na vnímanie statkov, tak na definíciu statku sú nutné tri rozličné náhľady.

Statky vnímame na úrovni *kauzálnej vrstvy myslenia* z hľadiska ich fyzikálnych vlastností, ktoré vytvárajú jeden obsah individuálnej predstavy o kauzálnom vzťahu uspokojovania potrieb. Tu je nutné súhlasiť s Wysocki-Block (2018), že tento druh kategorizácie je dostatočnou podmienkou pre identifikáciu rovnakého druhu statku. Na tejto úrovni je možné implikovať i platnosť Misesovej dikcie, že statky rovnakého druhu a kvality, budú vždy uspokojovať s rovnakou intenzitou identifikované potreby. A na túto úroveň je možné plne aplikovať Mengerove podmienky pre definíciu statku, t.j. podmienky v podobe: a) existencie potreby, b) existencie kauzality medzi danou potrebou a vecou, t.j kauzalitu ktorú poznáme, že danú potrebu uspokojuje a c) možnosti danú vec ovládať.

Druhý obsah predstavy o statku je tvorený na teleologickej úrovni. Tu je nutné Mengerove podmienky obohatiť o novú vrstvu poznania toho, ako hodnotovo uchopujeme statky. V princípe ide o rozvedenie a detailnejšie popísanie podmienky c). Ekonomická hodnotová kauzalita tu má charakter *vzťahu, kedy je Σ Ends uspokojovaná Σ Means*. Z ekonomického hľadiska môžeme potom zdefinovať statok a ekonomický statok nasledovne. Uspokojovanie potrieb je možné statkami a ekonomickými statkami. O statku i ekonomickom statku musí existovať vedomosť o tom, že nejaký komplex potrieb uspokojuje v zmysle kauzálneho – prírodného charakteru daného vzťahu. Statok sa stáva ekonomickým statkom v prípade, že ho chce človek zaradiť do svojho portfólia. Inak je tým, čo Mises (1949, p. 90) nazýva *general conditions of human welfare*. Práve intencia zaradiť statok do portfólia (ekonomizovať ho) implikuje, že portfólio obohatené statkom je preferovanejšie ako portfólio bez statku. Na posudzovanie portfólia zároveň pôsobí zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti. To značí, že portfólio bude obohacované danými časťami statku dovtedy, dokedy existuje vnímanie faktuálnych i kontrafaktuálnych potrieb, ktoré budú môcť byť v časovom kontinuu uspokojované novou kompozíciou portfólia. A naopak samozrejme. Portfólio bude ochudobňované nejakými vybranými statkami dovtedy, dokedy nie je z hľadiska danej osoby ohrozené uspokojovanie iného komplexu potrieb, ktoré by sa stali faktuálnymi v prípade, že by

---

¹⁷ Autor nezastáva plne názory Engliša v oblasti teórie poznania, ale skôr zastáva v oblasti teórie poznania Hayek-Pavlikovu teóriu evolučného apriorizmu. Pozri napr. v Pavlík (2004). Englišova klasifikácia však umožňuje určitú prehľadnosť vo vysvetlení a preto je na tomto mieste použitá.

marginálna zmena portfólia spôsobila takú zmenu, ktorá by dané vnímanie uspokojovania potrieb v čase znemožňovala.

Tretí druh náhľadu je tvorený na základe normatívne stanovených pravidiel, ktoré implikujú rôzne formy štandardizácie a možností pre vzájomné porozumenie si a vzájomné porovnávanie subjektívne vnímaných obsahov z ostatných vrstiev myslenia. Na tomto mieste je nutné nesúhlasiť s Wysocki, Block (2018, p. 404), ktorý tvrdia, že neexistuje možnosť inter-subjektívneho porovnávania statkov, píše „... *we posit that whether two items represent the same economic good always depends on how a given economic actor envisages his ends. This, in turn, implies that there can be no inter-subjectively correct answer to the question of whether two physical goods can be subsumed under the category of the same good.*“ Naopak. To, či môže byť nejaký statok kategorizovaný z intersubjektívneho hľadiska ako rovnaký statok, umožňuje dohoda. Minimálne dvoch ľudí a minimálne pre nich dvoch¹⁸. To implikuje ďalej intersubjektívnu možnosť kategorizácie. Na spoločenskej úrovni dokonca existuje i širšia verzia tejto štandardizácie v podobe peňazí, či normatívov súvisiacich so štandardizovaným obchodovaním statkov¹⁹. Daná štandardizácia zároveň neimplikuje, že nemôžeme ultra-subjektívne (Lachmannovsky) interpretovať vnímanie toho, ktorého statku (Lachman 2005). Dohoda (štandard) *len umožňuje* vzájomné chápanie toho, čo znamená a čo neznamená rovnaký statok. To značí, že napr. pri štandardizovanej unci zlata vieme, čo znamená unca, ako vyzerá, čo obchodujeme, keď ju obchodujeme, ako ju používame v dlžníckych vzťahoch, čo znamená jej kúpna sila, bez ohľadu na to, že interpretácia obohatenia/ochudobnenia portfólia o uncu zlata môže byť na úrovni toho, ktorého jednotlivca interpretovaná už subjektívne.

Toto delenie spĺňa i epistemické nároky kladené Hoppem, kedy diferenciácia, resp. kategorizácia prebieha na základe a) fyzikálnych vlastností, b) ekonomického vnímania statku a jeho komponovania do portfólia a c) na základe normatívnych pravidiel – intersubjektívnych spoločenských štandardov. Vyhýbame sa rovnako kruhovej argumentácii súvisiacej so zákonom o hraničnej užitočnosti a statkoch. Postupnosť výkladu je totižto nasledovaná. Prvotné je vnímanie komplexu potrieb, z čoho je odvodzovaný zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti. Komplex vnímaných faktúálnych i kontrafaktúálnych potrieb, ktorý je uspokojovaný portfóliom statkov (nejakou sumou statkov) implikuje, že človek dokáže diferencovať medzi vecou (predmetom reality), statkom (predmetom reality uspokojujúcim nejaký komplex potrieb) a ekonomickým statkom (predmetom reality, uspokojujúcim nejaký komplex potrieb s nutnosťou ekonomizácie daných predmetov). Predmet reality je v prípade, že komplex potrieb neimplikuje jeho zaradenie do portfólia statkov, obyčajnou súčasťou reality (vecou) alebo súčasťou všeobecného blaha (statkom), kedy môže a nemusí nevyhnutne existovať poznatok o tom, že daný statok uspokojuje nejakú potrebu. Ak predmet reality nie je

---

¹⁸ Ako je uvedené v Pošvanc (2019d), ako jednotlivci sme si spoločne vytvorili určité ekonomické a normatívne štandardy. Uvedený relativizmus, ktorý používame na zmiernenie neznámej budúcnosti, a náš veľmi subjektívny pohľad na svet, sú teda otvorené pre koordináciu a vzájomné porozumenie práve prostredníctvom štandardizácie. Umožňujú nám ekonomickú koordináciu a vzájomné ekonomické porozumenie si. Práve tieto normatívne ekonomické a právne koncepcie umožňujú eliminovať pascu subjektivistického relativizmu.

¹⁹ Je zjavné, že na normatívne určenie statku nemajú vplyv len trhové a dobrovoľné vzťahy medzi ľuďmi (napr. niektoré pravidlá burzy), ale i politicky iniciované regulácie, či politicky-normatívne pravidlá pristupovania k tomu, čo znamená alebo neznamená štandardizovaný statok.

spojený s nejakým uspokojením potrieb, napr. urán pred vynájdением jadrovej energie, tak je vecou reality. A ak vnímanie uspokojovania nejakých potrieb predmetom reality nepodlieha žiadnemu intencionálnemu vnímaniu stavu zmeny uspokojenia potreby pred jej neuspokojením, je len statkom v podobe *general condition of human welfare*. Ako príklad by mohol byť uvedený statok voda v oblasti, kde je vody extrémne veľký dostatok a človek sa napije vtedy, kedy potrebuje. Statok je síce používaný, avšak potreby sú v prípade takýchto voľných statkov uspokojované automaticky bez potreby ich prioritizácie; nie je nutné u nich implikovať nejakú formu ich ekonomického využívania. Všetko sa zmení zaradením statku do portfólia statkov. Práve zaradením statku do portfólia môžeme implikovať to, že statok je vnímaný ako ekonomický statok²⁰. Prestáva byť vtedy súčasťou všeobecného blaha. A to preto, že zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti je uplatňovaný na portfólio a tým, že je statok zaradený do portfólia resp. je z portfólia odobratý implikuje, že daný statok mení vnímanie hraničnej užitočnosti portfólia. Konceptia ekonomického statku je tak výsledkom konania, nie je predpokladom zákona klesajúcej hraničnej užitočnosti.

Portfólio statkov, ako myšlienková koncepcia práve umožňuje myslí diferencovať medzi tým, čo je ekonomický statok, čo je statok v zmysle *general condition of human welfare*, a čo je nepoužiteľný predmet reality - vec. Diferenciácia medzi ekonomickým statkom a statkom

---

²⁰ Na tomto mieste vyvstáva i zaujímavá otázka súvisiaca s tým, ako naši predchodcovia rozlišovali medzi vecami, statkami a ekonomickými statkami? To, ako presne prebiehal tento proces u našich predchodcov nie je možné presne empiricky popísať. Na tomto mieste nám teda môže pomôcť jedine metóda súladu logického a historického; popis metódy pozri napr. v Pavlík (2004) alebo stručný náčrt v Pošvanc (2019d). Ak si predstavíme našich predchodcov ako ľudí s nižšou mierou uvedomenia sa (napr. mentálne ako deti okolo 2-3 rokov), tak môžeme u nich implikovať existenciu nejakých kvázi-potrieb. *Kvázi*-potrieb preto, lebo ak nemajú plné vedomie, nie je možné, aby si intencionálne uvedomovali, čo sú potreby a čo sú explicitne statky, ktoré dané potreby uspokojujú. Potreba totižto implikuje intencionalitu myslenia. Skôr sa vtedy muselo jednať o inštinktívne (prírodne riadené) procesy, kedy sa potreby uspokojovali automaticky a okolité predmety reality neboli vnímané ako nejaké ekonomické statky, ale buď ako statky v podobe *general condition of human welfare or misery*, alebo boli ignorované ako nepoužiteľné veci reality. Môžeme pritom predpokladať, že naši predchodcovia si neuvedomovali v plnej miere to, čo znamená vzácnosť; aj na vnímanie vzácnosti potrebujeme predpokladať intencionalitu myslenia. Pri neuspokojení nejakej vážne vnímanej kvázi-potreby mohli teda len fyziologicky pociťovať (nie uvedomelo) jej plné neuspokojenie; rovnako ako to vidíme dnes u detí. Fyzikálna trvácnosť statkov umožňuje zároveň ich hromadenie. Hromadenie nie je činnosťou, ktorú nevidíme aj u iných živočíchov v prírode. Hromadenie mohlo byť zamerané na akékoľvek veci reality. Daní jedinici mohli hromadiť i veci, ktoré nemuseli byť nutne obmedzené (t.j. boli *general condition of human welfare*). Avšak potenciálnym hromadením fyzicky obmedzených i neobmedzených statkov (vzácnosť si nemohli plne uvedomovať lebo neboli plne vedomí), vytvárali porovnávaním vnímanej použiteľnosti daných predmetov reality podnety pre vznikajúce ego na vzájomnú diferenciáciu daných predmetov. Podnetom na diferenciáciu tu nemuselo byť len subjektívne vnímaná použiteľnosť statkov, ale aj ich použiteľnosť z hľadiska druhých členov skupiny, či vtedy keď čelili nejakej zmene potrieb vyvolanej zmenou prostredia, či nejakými elementárnymi ekonomickými spoločenskými činnosťami v skupine (napr. splatenie záväzku), výmena a pod.. V kontexte potenciálneho útoku na túto koncepciu je nutné podotknúť, že základným predpokladom je tu teda nejaký druh (inštinktívnej) činnosti v podobe hromadenia predmetov reality.

Rovnako ma napadá otázka toho, ako sa vlastne naše ekonomické koncepcie (potreba-prostriedok, zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti, náklady-výnosy, časová preferencia a pod.), ktorými uchopujeme ekonomický svet a ktoré majú uvedomelý charakter, vyvíjajú u detí, u ktorých nie je uvedomelosť ešte plne rozvinutá? Možno celkom zaujímavý podnet pre nejaký ďalší výskum.

v zmysle *general condition of human welfare*, je závislá od toho, či je statok zaradený do portfólia alebo nie je. Navzájom ich tak vlastne vymedzujeme. Diferenciácia medzi statkom v zmysle *general condition of human welfare* a nepoužiteľným predmetom reality – vecou, prebieha rovnako prostredníctvom vymedzenia v zmysle toho, či ich človek z času na čas zaraďuje alebo nezaraďuje do svojho portfólia. Vec do portfólia nezaraďujeme. Avšak vzhľadom na to, že statok v zmysle *general condition of human welfare* sa môže zmenou kombinácie potrieb z času na čas stať ekonomickým statkom, vieme, že je pri ostatnom jeho používaní len *general condition of human welfare*. Je to preto, že si takto explicitne uvedomujeme, že uspokojuje nejaké potreby, napr. voda na púšti, ak sme sa tam presťahovali z dažďového pralesu, alebo ovocie na savane, keď sme sa tam presťahovali z pralesa, alebo vzduch pod vodou a pod.. Práve týmto spôsobom môže ľudská myseľ identifikovať prostredníctvom diferenciácie voči portfóliu všetky tri možnosti. Pozorný čitateľ vidí, že koncept portfólia sa zhoduje s konceptom súkromného vlastníctva. A nie je to náhoda. Ako uvádza Engliš (1930) teleologické a normatívne usporiadanie myslenia je vlastne rozložením Kantovského „ako by malo byť“ (je to sféra, v ktorej vidíme cieľavedomosť mysle). A nie je náhoda, že tu uvedená definícia statku je detailnejším rozkladom Mengerovej podmienky súvisiacej so schopnosťou kontrolovať vec. Pozorný čitateľ vidí, že predpokladom všetkého tu uvedeného je ľudský úmysel.

Ostatné implikácie

Prostredníctvom tohto návrhu vieme riešiť viaceré vyššie spomenuté problémy. Jednak je to relevantná odpoveď pre Nozick (1977). Zachovávame zároveň zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti i koncepciu striktnej preferencie. Zákon je totižto aplikovaný na marginálnu zmenu portfólia, ktorým uspokojujeme komplex potrieb. Striktná preferencia je aplikovaná na akýkoľvek statok, ktorý má byť súčasťou portfólia, resp. má byť z portfólia odstránený a na portfólio ako také.

Nie je problém vysvetliť prečo sú niekedy preferovanejšie 2 pivá pred jedným (príklad Wysocki, Block 2018), či 4 vajíčka pred tromi (príklad Rothbard 1956). Spôsobuje to rôzne vnímaná kombinácia potrieb a statkov, ktoré majú byť zaradené do portfólia statkov v zmysle kombinácie potrieb. Kombinácia dvoch pív, resp. 4 vajíčok, ktoré majú byť zakomponované do portfólia je preferovaná viac vzhľadom na nejakú kombináciu potrieb v podobe rýchlejšieho opojenia z alkoholu či, uspokojenia potrieb sladkým koláčom pred omeletou z troch vajec (príklad Rothbard), pričom na marginálna zmenu takto vzniknutého portfólia je uplatňovaný zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti.

Týmto spôsobom je možné vysvetliť i ekonomizáciu niektorých ne-ekonomických voľných statkov, ktoré sú komponované do portfólia vtedy, ak majú uspokojovať iný komplex potrieb (napr. prežiť pod vodou so vzduchom) a ktoré opúšťajú portfólio hneď vtedy, ak sa zmení faktúálny komplex vnímaných potrieb (napr. vráť sa po potápaní nad vodu).

Vieme sa lepšie vyjadriť k morálnemu (nie ekonomickému) príkladu uvedenom v Hoppe (2005) o matke s dvoma synmi Petrom a Pavlom, ktorých matka rovnako miluje, pričom sa topia, a môže zachrániť len jedného z nich. Podľa Wysocki (2017) záchrana Petra implikuje

jedine to, že sa to stalo a že matka preferuje svet s Petrom a nie Pavlom a to z akéhokoľvek dôvodu. Nič iné podľa neho praxeologicky povedať nevieme. Z hľadiska nami uvedenej teórie to nie je úplne akýkoľvek dôvod. Vieme, že je to vždy nejaká kombinácia potrieb a kombinácia prostriedkov a okolností, ktorá spôsobila, že matka sa nakoniec rozhodla pre Petra a nie Pavla. Z morálneho, právneho i praxeologického hľadiska dáva tento poznatok benchmark pre posúdenie toho, čo matka vykonala. Či bude hrdinkou, či vrahom, či s ňou budeme súcitiť, resp. či si povieme, že konala najlepšie ako mohla alebo nie, a pod..

Nami navrhované riešenie ukazuje i to, že Machaj (2007) volí správnu cestu, kedy implikuje prisudzovanie hodnotenia ako nosnú cestu vysvetľovania daného problému. Čo je podľa môjho názoru zaujímavé, je i to, že týmto spôsobom je možné rovnako vysvetliť i neoklasické tvrdenia o indiferencii, či problém tzv. slabej preferencie. Človek môže byť skutočne indiferentný voči statku A vs. B, alebo akémukoľvek multi-dimenziálnemu modelu statkov (príklad multi-dimenzionality je použitý vo Wysocki 2016) a to z toho dôvodu, že prípad indiferencie voči statkom implikuje nezmenenie kombinácie svojho portfólia, t.j. človek pri posudzovaní nejakých možností preferuje z nejakého dôvodu už skomponované portfólio v časovom kontinuu, ktoré skomponoval v minulosti²¹. O'Neillova (2010) poznámka o tom, že potreby môžeme posudzovať v kontexte uspokojovania potrieb ako „no worse than“ dáva v rámci tejto koncepcie úplne iný zmysel a to, že myslený komplex potrieb môže byť uspokojovaný rôznymi kombináciami portfólia. Neimplikujeme tým slabú indiferenciu medzi konkrétnymi statkami, implikujeme tým relatívne postavenie potrieb, ktoré je možné riešiť relatívne rôznym zoskupením statkov v portfóliu.

Neoklasikom je nutné uznať, že v momente, že je človek indiferentný voči pridaniu statku A voči statku B do portfólia, tak sa človek skutočne rozhoduje zo svojho hľadiska optimálne. To, že je indiferentný voči statku A aj B, totižto implikuje, že je spokojný s tým čo má – nejakým portfóliom statkov, o ktorom anticipuje, že ním bude najlepším možným spôsobom reagovať na to, čo prinesie budúcnosť. Pre nás rakúskych vedcov, si je zas možné uvedomiť, že nemennosť portfólia nie je pre človeka nevyhnutne intencionálnou voľbou v akomkoľvek okamihu života človeka; napr. počas spánku alebo keď človek ekonomicky nerobí nič; mám tým na mysli to, že človek má vtedy to, čo má a je spokojný. Neznamená to, že nekoná. Znamená to, že vtedy nekoná ekonomicky v zmysle cieľavedomej zmeny vlastníctva prostriedkov, ktorými uspokojuje svoje potreby.

Rovnako je teraz vidieť sviežosť a relevantnosť riešenia problému v Block (1980), kedy Block posunul stav indiferencie *per se* do thymologickej oblasti. Aj keď bolo nutné zrealizovať voči tomuto tvrdeniu viaceré úpravy, v thymologickej oblasti nakoniec indiferencia ostáva, avšak, a to je celkom kontroverzný poznatok, zároveň sa nachádza v praxeologickej oblasti. Indiferencia nie je totižto takto len psychologicko-historickou koncepciou, ale je rovnako koncepciou našich aktuálnych činov, t.j. je praxeologicko-thymologickým konceptom²². Na tomto mieste je samozrejme možné namietať, že rozhodnutie sa pre žiadnu zmenu portfólia aj

---

²¹ Tento poznatok má implikácie k problému ekvilibria, procesu ekvibrácie, či definovaniu stavu ekvilibria na individuálnej úrovni jednotlivca, ktorý však budeme riešiť v inej, samostatnej, práci.

²² Uvidíme, ako bude na toto tvrdenie potenciálne reagovať Block, či Wysocki, ktorí zastávajú názor, že indiferencia je čisto predmetom thymológie (oblasti psychologicko-historických dôvodov konania).

tak znamená, že sa jedná aj v tomto momente o striktnú preferenciu (praxeologické konanie). Zároveň však podľa môjho názoru platí, že sa jedná o thymologický stav vecí a to preto, že portfólio bolo zostavené niekedy predtým. Táto dvojznačnosť je spôsobená tým, že sme Nozickovu námietku riešili akoby v inej vrstve ekonomických vzťahov (suma potrieb je uspokojovaná portfóliom) a v čase. A tak sa mi javí ako relevantné povedať, že koncepcia indiferencie má práve tento *praxeologicko-thymologický charakter*. Každopádne to umožňuje minimálne pochopiť to, čo by mohlo byť myslené zo strany neoklasikov, ak hovoria o optimálnosti pri rozhodovaní sa na základe indiferencie. Pričom takto postavená koncepcia si na vzájomné porozumenie môže nárokovať.

Posledná implikácia, ktorá ma napadá, súvisí s pochopením toho, že cena nejakého statku, nemôže byť nikdy predpokladom pre zmenu dopytu alebo ponuky po danom statku. Dvojdimenziálne indifirenčné krivky, ktoré naznačujú túto možnosť v bode stretu krivky s rozpočtovým obmedzením, je nutné podľa môjho názoru upravovať o tretiu dimenziu; a to dimenziu portfólia ostatných statkov, ktoré človek vlastní. Malo by z toho zároveň vyplývať, že dohodnutá cena na trhu je vždy výsledok nejakého konania a rozhodnutia sa dvoch agentov. Realizovaná cena nie je nikdy predpokladom konania. Rovnako to implikuje dôvod na to, prečo na trhu vidíme vždy *bid – ask*, ktorého dôvodom je posúdenie obohatenia vs ochudobnenia portfólia nejakým statkom, ktorým uspokojujeme naše potreby.

Záver

Cieľom tohto článku bolo ukotviť problém indiferencie a voľby v časovom kontinuu. Mám za to, že prostredníctvom uvedeného riešenia je možné zmysluplne odpovedať Nozick (1977). Rovnako nám navrhované riešenie umožňuje do určitej miery prepojiť rakúsky a neoklasický prístup k problému indiferencie a voľby.

Matúš Pošvanc, 29.11.2019

Referencie

- Bil'o, Š. 2004. The Theory of Imputation: A context of value spreads between means and ends. WWW DOCUMENT <<https://www.vse.cz/aop/obsahy/2005-6.pdf>>
- Block, Walter E. 2009. "Rejoinder to Hoppe on Indifference," *Quarterly Journal of Austrian Economics* 12, no. 1: 52–59.
- Block, Walter E. and William Barnett II. 2010. "Rejoinder to Hoppe on Indifference, Once Again," *Reason Papers* 32: 141–154.
- Block, Walter E. 2012. "Response to Ben O'Neill on indifference." Dialogue; Issue No. 2, pp. 76-93. WWW DOCUMENT <<https://dlib.uni-svishtov.bg/handle/10610/2380>>
- Engliš, K. 1930. Teleologie jako forma vědeckého poznání. Praha: F. Topič
- Hayek (1952). *Sensory Order*. University of Chicago Press.
- Hoppe, Hans-Hermann. 2005. "Must Austrians Embrace Indifference?" *Quarterly Journal of Austrian Economics* 8, no. 4: 87–91.
- Hoppe, Hans-Hermann. 2009. "Further Notes on Preference and Indifference: Rejoinder to Block," *Quarterly Journal of Austrian Economics* 12, no. 1: 60–64.
- Hülsmann, Jörg Guido. "Facts and Counterfactuals in Economic Law." *Journal of Libertarian Studies* 17, No. 1 (2003): 57–102. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/facts-and-counterfactuals-economic-law-1>>
- Chroustal, F. Osobný rozhovor. Viedeň 14.11.2019.
- Lachmann, L. M. ed. Lavoï, D. (2005). *Expectations and the Meaning of Institutions: Essays in Economics*. WWW DOCUMENT <<https://www.mises.at/static/literatur/Buch/lachmann-expectations-and-the-meaning-of-institutions.pdf>>
- Mises, L. *Human Action*. 1949. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/human-action-0/html/pp/663>>
- Murray N. Rothbard: *Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics* (1956). WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/toward-reconstruction-utility-and-welfare-economics-1>>
- Nozick, Robert. 1977. "On Austrian Methodology," *Synthese* 36: 353–392. WWW DOCUMENT <<https://www.jstor.org/stable/20115233>>
- Pavlík, J.: *F.A. Hayek a teorie spontánního řádu*. 2004. Profesional Publishing.
- Pavlík, J. 2006. *Austrian Economics and the Problems of Apriorism*. ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY/2006. ISSN 1211-0442. WWW DOCUMENT <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/pavl106.pdf>>
- Pošvanc, M. 2018 a). *Teória intersubjektívne vnímanej hodnoty peňazí*. WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>
- Pošvanc, M. 2018 b). *Teória úrokovej miery. Revízia rakúskeho prístupu*. WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>

- Pošvanc, M. 2018 c). Teória úrokovej miery. Revízia rakúskeho prístupu. Príloha č.1.: Postrehy, spojitosti a polemika s prácou Pavla Potužáka. WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>
- Pošvanc, M. 2019 a). Evolučné možnosti vzniku ekonomickej kalkulácie a peňazí. Problém nemožnosti socializmu. WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>
- Pošvanc, M. 2019 b) Prečo nie som Misesovec. WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>
- Pošvanc, M. 2019 c). Teória úroku. Revízia rakúskeho prístupu. Príloha č.2: Problém Robinson. WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>
- Pošvanc, M. 2019 d) Prečo sme úspešní? Problém neistoty, uchopovania budúcnosti a ekonomickej chyby. WWW DOCUMENT <www.viagold.sk>
- Rothbar, M. 1962. Man, Economy, and State. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/man-economy-and-state-power-and-market>>
- Shackle, G.L. S. (1992, 1972). Epistemics and Economics: A Critique of Economic Doctrines. Routledge
- Stroukal, D. (2014). Inkorporace metodologického singularismu do metodologie ekonomie. E-LOGOS. WWW DOCUMENT <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/stroukal14.pdf>>
- Wysocki, Igor. 2016. "Indifference—in Defense of Orthodoxy," *Societas et Ius* 5: 15–30.
- Wysocki, Igor and Walter E. Block. 2018. "An Analysis of the Supply Curve: Does It Depict Homogeneity among Its Constituent Elements? Another Rejoinder to Nozick," *Management Education Science Technology Journal* 6 ,no. 1: 1–11.
- Wysocki, Igor and Walter E. Block. 2019. "Homogeneity, Heterogeneity, the Supply Curve, and Consumer Theory," *Quarterly Journal of Austrian Economics* 21, no. 4 (Winter 2018): 398–416.